

значительную роль и вызывает большой интерес в современном обществе.

Ключевые слова: закон, право, государство, позитивное право, естественное право.

Lutsky R. P. Positive right as the phenomenon of social reality

The actuality of the problem in the sphere of jurisprudence is determination teoretiko-legal principles of functioning positive right. This question needs subsequent development and perfection. This problem plays a considerable role and causes large interest in modern society.

Keywords: law, right, state, positive right, absolute law.

Маланій О. Я.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОNUВАННЯ ІНСПЕКЦІЇ ПРАЦІ НА ТЕРИТОРІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ У СКЛАДІ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (1918-1939 РР.)

УДК 340.12:349.2

У міжвоєнний період територія Східної Галичини перебувала під владою Другої Речі Посполитої. На українських землях Польща утворила Львівське, Станіславське та Тернопільське воєводства, в яких запровадила систему органів місцевого самоврядування та поширила дію польського законодавства.

Соціально-економічні труднощі, що виникли після світової війни, польська влада намагалась вирішувати за рахунок українських і білоруських земель, перетворивши їх у свою внутрішню колонію. Промисловість Східної Галичини складалась в основному з підприємств кустарного типу, зайнятих переробкою сільськогосподарської сировини. Економічні кризи призводили до порушення трудового законодавства та прав працівників. В порівнянні з корінними польськими землями, на території східних воєводств спостерігаємо вищий рівень безробіття та нижчу заробітну плату. Численні страйки робітників свідчать про порушення їхніх трудових прав, зокрема, несвоєчасної виплати заробітної плати, незаконного звільнення, не дотримання безпечних умов праці, розпорядку робочого дня та умов соціального забезпечення.

З метою врегулювання складних суспільних відносин, зокрема у сфері праці, в 1919 р. була створена Міжнародна Організація Праці (МОП). Зазначимо, що Польща була однією із держав-засновниць МОП. Для захисту прав робітників польська влада створила систему відповідних органів, зокрема Службу зайнятості, Раду охорони праці, Комітет допомоги безробітним, Касу хворих та Інспекцію праці, основним завданням якої був нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю у всіх сферах зайнятості.

Питання регулювання діяльності інспекції праці є актуальними і в нових історичних умовах для сучасної України, оскільки з проголошенням незалежності законодавство неодноразово змінювалось та доповнювалось (Положення про Державну інспекцію праці Міністерства праці та соціальної

політики 1996 р., Положення про громадських інспекторів праці 1998 р., Положення про Державний департамент нагляду за додержанням законодавства про працю 2003 р., Положення про Державну інспекцію України з питань праці 2011 р. тощо). Вважаємо, що законодавство міжвоєнної Польщі, що регулювало діяльність інспекції праці, потребує дослідження в плані порівняння з сучасним українським законодавством зокрема, й з метою поглиблення знань з історії держави та права України.

Зазначимо, що радянські науковці, досліджуючи робітничий рух на території Східної Галичини у міжвоєнний період, опиралися передусім на статистичні звіти інспекції праці, зокрема про кількість нещасних випадків на підприємствах та про кількість страйкуючих робітників (М. Кравець, І. Васюта, Л. Герасименко, Б. Дудикевич, М. Зильберман), алеaprіорі вважали ці дані неточними, заниженими. А інспекція праці, на думку радянських дослідників, була органом, який механічно фіксував порушення прав робітників роботодавцями, а не контролював дотримання законодавства про працю [1, с. 44].

Сучасні українські науковці зосереджують увагу здебільшого на національному, соціально-економічному та релігійному аспектах українсько-польських відносин міжвоєнного періоду. Окрім питання трудових відносин досліджують С. Качараба, Р. Берест, О. Дудяк, О. Липитчук, Л. Алексієвець.

Щодо правового регулювання діяльності інспекції праці Другої Речі Посполитої, то комплексного дослідження в українській історико-правовій науці на даний час немає.

Метою статті є аналіз нормативно-правової бази, яка регулювала діяльність інспекції праці Другої Речі Посполитої, її правовий статус і організаційну структуру на території Східної Галичини.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

- вивчити закони Міністерства праці та соціальної опіки, які регулювали функціонування інспекції праці в Другій Речі Посполитії;
- визначити правовий статус та організаційну структуру інспекції праці на території Східної Галичини;
- порівняти законодавство про діяльність інспекції праці Другої Речі Посполитої із сучасним законодавством України.

Регулювання діяльності інспекції праці в Другій Речі Посполитії здійснювалося на основі Декрету «Про організацію і діяльність інспекції праці» від 3 січня 1919 р., який складався з 17 артикулів і був обов'язковим на всій території держави. Декрет встановлював підзвітність інспекції праці Міністерству праці та соціальної опіки. Основною функцією інспекції праці був нагляд і контроль за належним застосуванням законодавства про працю.

Призначав інспекторів праці Голова Ради Міністрів за поданням Міністра праці та соціальної опіки, а в разі призначенні інспектора праці на військовий завод, кандидатура узгоджувалась з Міністрем військових справ.

Завдання інспекції праці полягали у тому, щоб здійснювати державний

нагляд і контроль за додержанням підприємствами незалежно від форм власності та виду діяльності законодавства про працю; видавати приписи для впровадження в життя постанов, виданих Міністерством праці та соціальної опіки та контролювати їх виконання; затверджувати оплату за житло, їдальні, лазні для робітників, що розташовані при заводах та фабриках; завіряти табель заробітної плати робітників; контролювати за виконанням постанов щодо праці та навчання молоді; здійснювати нагляд та контроль за додержанням роботодавцями тривалості робочого часу та часу відпочинку, нормування праці, дотримання правил внутрішнього трудового розпорядку; збирати, перевіряти та затверджувати статистичні дані стосовно умов праці, заробітної плати, побуту робітників, нещасних випадків та страйків [2].

Зважаючи на те, що кількість робітничих страйків постійно зростала, одним із основних завдань інспекції праці стало врегулювання конфліктів між роботодавцями та робітниками, з'ясування причин страйків та сприяння їх залагодженню. Підтвердження цього знаходимо в справі про повідомлення власників підприємств Станіславського воєводства про страйки робітників і їхні вимоги. Так, інспектор праці 53-го обводу (територіальної одиниці – О.М.) своїм втручанням сприяв припиненню страйку на деревообробній фабриці «Вигода» в 1926 р. Керівник фабрики виплатив робітникам заборгованість, після чого вони приступили до роботи [3].

Тимчасовим положенням регулювався розмір заробітної плати працівників інспекції праці, що залежав від їхньої посади та кваліфікації. Витрати на відрядження інспекторів праці відшкодовувалися відповідно до загальних правил для державних службовців. Страхування та компенсації інспекторів праці у разі нещасного випадку, при виконанні службових обов'язків, визначалися на загальних засадах [4].

За Розпорядженням Президента Речі Посполитої «Про інспекцію праці» від 14 липня 1927 р., компетенція інспекторів праці поширювалась на професійно-технічні училища та в'язниці, у разі застосування при виробництві механічного обладнання.

До завдань інспекції праці відтепер додавались контроль за належним виконанням постанов про охорону життя та здоров'я робітників; нагляд за дотриманням умов трудових договорів; контроль за належним виконанням законодавства про відпустки; контроль за наданням можливості поєднувати працю з навчанням для неповнолітніх працівників; нагляд за дотриманням законодавства про працю жінок; контроль за безпекою праці в гірничодобувній галузі; проведення роз'яснювальної роботи щодо змін у законодавстві про працю.

Зазначимо, що інспекторам праці важко було реалізувати завдання щодо нагляду і контролю за умовами праці та належним виконанням постанов про охорону життя та здоров'я робітників деревообробної промисловості. Приміром, інформацію про умови праці в тартаках, розміщених в гірській місцевості, інспектори праці отримували від представників місцевої влади та

роботодавців. Через недотримання належних умов праці та тривалості робочого часу постійно збільшувалась кількість нещасних випадків на підприємствах деревообробної промисловості [5, с. 3-4].

Важливою нормою польського міжвоєнного законодавства про безпеку праці стало те, що на території східних воєводств створювались управління промислових і гірничих інспекторів, які розслідували нещасні випадки на виробництві, стежили за технікою безпеки, з'ясовували причини страйків робітників. Інспекція праці мала право перевіряти гірничий заклад підземного видобутку лише в супроводі представника адміністрації.

Позитивним положенням розпорядження вважаємо те, що при відкритті чи реконструкції гірничодобувних закладів обов'язковим був дозвіл компетентного інспектора праці, який враховував думку громадськості [6].

Організаційна структура інспекції праці складалась з Головного інспектора праці, що знаходився у Варшаві, окружних інспекторів, які були у кожному воєводстві, обводових (територіальних) інспекторів, спеціальних інспекторів праці, підінспекторів праці, асистентів інспекторів та інспекційних лікарів.

Головний інспектор праці контролював діяльність всіх органів інспекції праці, координував їхні дії та підпорядковувався безпосередньо Міністерству праці та соціальної опіки. Обов'язком Головного інспектора праці було щорічне звітування перед Міністерством про свою інспекційну діяльність. Окружні інспектори праці здійснювали нагляд і контроль за діяльністю інспекції праці в призначених їм округах як перша інстанція, а у разі розгляду скарг на діяльність обводових інспекторів – як друга інстанція. Обводові інспектори праці в межах своїх обводів видавали розпорядження як перша інстанція в справах, що належали до компетенції інспекції праці. Вони підпорядковувались безпосередньо окружним інспекторам праці, а ті в свою чергу – Головному інспектору праці.

Підінспектори праці призначалися для допомоги інспекторам праці в тих обводах і округах, де зосереджувалась велика кількість підприємств. Асистенти інспекторів допомагали здійснювати контроль і нагляд за дотриманням правил охорони праці, мали право здійснювати перевірку умов праці лише на основі розпорядження інспектора праці. Асистенти не мали права видавать приписи, протоколи та накази [7].

Територіальний поділ на округи та обводи інспекції праці і розподіл на інспекторів окружних та обводових встановлювався за поданням Головного інспектора праці, Міністра праці та соціальної опіки за погодженням з Міністрами промисловості та торгівлі. Поділ інспекції праці на округи та обводи мав відповідати зasadам адміністративного поділу держави, внаслідок чого неодноразово змінювався.

Розпорядженням Міністра праці та соціальної опіки від 18 травня 1921 р. територію Львівського, Станіславського та Тернопільського воєводств поділили на 6 обводів (районів) інспекції праці: Дрогобицький інспекторат праці 48-го обводу; Львівський інспекторат праці 49-го обводу;

Тернопільський інспекторат праці 50-го обводу; Золочівський інспекторат праці 51-го обводу; Станіславський інспекторат праці 52-го обводу; Стрийський інспекторат праці 53-го обводу.

До кожного інспекторату праці входило кілька повітів. У воєводствах були утворені наглядові (окружні) інспекторати праці, які контролювали діяльність обводових інспекторатів праці. Всього на території Другої Речі Посполитої у 1921р. налічувалось 53 інспекції праці [8].

За Розпорядженням Міністра праці та соціальної опіки від 20 лютого 1928 р. територія держави поділилась на 65 інспекцій праці. Щодо східних воєводств Другої Речі Посполитої, то тепер вони входили в один наглядовий окружний інспекторат праці – Львівський VIII наглядовий округ. Таким чином, до VIII округу ввійшли: Львівський інспекторат праці 42-го обводу (м. Львів та 8 повітів); Дрогобицький інспекторат праці 43-го обводу (6 повітів); Перемишльський інспекторат праці 44-го обводу (13 повітів); Станіславський інспекторат праці 45-го обводу (9 повітів); Стрийський інспекторат праці 46-го обводу (7 повітів); Тернопільський інспекторат праці 47-го обводу (Тернопільське воєводство) [9].

Такий поділ проіснував до 1938 р., коли було створено нові інспекторати праці у Львівському VIII наглядовому окружному інспектораті: Чортківський інспекторат праці 48-го обводу (5 повітів); Львівський інспекторат праці 49-го обводу (м. Львів); Львівський інспекторат праці 50-го обводу (7 повітів); Дрогобицький інспекторат праці 51-го обводу (4 повіти).

Щодо Станіславського, Стрийського та Тернопільського інспекторатів праці, то вони відносились до тих обводів, що й у 1928 р., але тепер змінилась кількість повітів, що входили до інспекторатів [10].

У 1939 р. Міністерство соціальної опіки востаннє поділило територію держави на округи та обводи інспекції праці [11]. Але в зв'язку з початком Другої світової війни, 17 вересня 1939 р. Львівський VIII наглядовий окружний інспекторат праці був ліквідований, а з ним відповідно і всі обводові інспекторати Львівського, Станіславського та Тернопільського воєводств.

Для реалізації завдань, покладених на інспекцію праці, інспектори мали право у будь-який час здійснювати безперешкодно перевірки у виробничих, службових, адміністративних приміщеннях роботодавців і перевірки робочих місць працівників, розташованих поза цими приміщеннями. А також з метою нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, ознайомлюватися під час проведення перевірок з документами і матеріалами та одержувати від роботодавців необхідні копії та витяги з документів, ведення яких передбачалось законодавством про працю. Дані норма збігається з положенням сучасного українського законодавства про Державну інспекцію України з питань праці, затвердженого Указом Президента України від 6 квітня 2011 р. № 386/2011 [12].

Зазначимо, що ця норма не стосувалася військових підприємств, які мали статус таємних. На військових підприємствах перевірка могла проводитись

лише в робочий час і в присутності керівництва.

У разі порушення підприємством обов'язкових правил щодо безпеки життя, здоров'я робітників, охорони праці, інспектор праці складав протокол і видавав керівнику закладу розпорядження з метою усунення недоліків. Якщо зміни на підприємстві не гарантували безпеку життю і здоров'ю робітників, то інспектор праці звертався до вищої влади з поданням про закриття такого закладу. Це подання могло бути оскаржене в 14-ти денний термін до спеціальної комісії при воєводстві. У разі надходження скарги на розпорядження інспектора праці, скликалася комісія, яка розглядала скаргу протягом 1 тижня. Заявник мав право особисто або через представника в усній або письмовій формі давати пояснення стосовно розпорядження інспектора праці, то комісія проводила розслідування, заслуховувала думку громадськості і приймала рішення більшістю голосів [13].

Обов'язком інспекторів праці було не розголошення інформації, що становила технічну чи комерційну таємницю підприємства. Якщо службові обов'язки вимагали надання таємної інформації Міністерству праці та соціальної опіки, то це робили в конфіденційних рапортах. За розголошення таємної інформації інспектора могли арештовувати на термін від 6 тижнів до 2 років.

До керівників, які не виконували розпорядження інспектора праці, застосовувалось покарання у вигляді штрафу від 100 до 2000 злотих, або арешт до 6 тижнів [14, с. 526].

Важливим положенням трудового законодавства міжвоєнної Польщі вважаємо те, що інспектори праці входили до складу комісії по видачі ліцензій на відкриття чи реконструкцію промислових підприємств. Але, якщо на підприємстві працювало менше 5 робітників, то його відкриття чи реконструкція відбувалася за спрощеною процедурою, тобто дозвіл інспектора праці не був необхідний [15]. Зазначимо, що це положення відносно рідко стосувалось українських територій, оскільки на переважній більшості підприємств Східної Галичини було зайнято менше 5 осіб.

Відтак робимо висновок, що регулювання діяльності інспекції праці, її правового статусу та організаційної структури на території Східної Галичини у міжвоєнний період здійснювалось на основі Декрету «Про організацію і діяльність інспекції праці» 1919 р., Розпорядження «Про інспекцію праці» 1927 р. та низки розпоряджень Ради Міністрів, Міністерства праці та соціальної опіки, Міністерства промисловості та торгівлі і Міністерства внутрішніх справ. Ними визначались компетенція та завдання інспекції праці, права та обов'язки інспекторів праці, організаційна структура і територіальний поділ інспекції праці на округи та обводи, умови проведення перевірок інспекторами праці та відповідальність керівника підприємства за невиконання розпорядження інспектора праці.

Недоліком законодавства Другої Речі Посполитої, яке регулювало

діяльність інспекції праці вважаємо те, що фактично не було нагляду і контролю за належним застосуванням законодавства про працю численних сільськогосподарських працівників.

Опрацьовані джерела в порівнянні з сучасним трудовим законодавством України не відносили до основних завдань інспекції праці нагляд і контроль за дотриманням законодавства про державне соціальне страхування. Перспективними напрямами досліджень трудового законодавства Другої Речі Посполитої вважаємо вивчення норм, що визначали вимоги до працівників інспекції праці, ради охорони праці та служби зайнятості.

1. Зільберман М. І. *Революційна боротьба трудящих Західної України (1924-1928 pp.)* / М. І. Зільберман. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1968. – 198 с.
2. Dekret tymczasowy o urządzeniu i działalności inspekcji pracy. // *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. – 1919. – № 5. – Poz. 90.
3. ДАІФО. – Ф. 5. – On. 1. – Спр. 37. – Апр. 4.
4. Przepisy tymczasowe o wynagrodzeniu urzędników inspekcji pracy. // *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. – 1919. – № 5. – Poz. 91.
5. З професійного руху//*Робітничий голос*. – 1939. – трапевень. – Ч. 4. – С. 3–4.
6. Rozporządzenie o stosunku wzajemnym organów inspekcji pracy i władz górniczych. // *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. – 1928. – № 41. – Poz. 399.
7. Rozporządzenie o inspekcji pracy. // *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. – 1927. – № 67. – Poz. 590.
8. Rozporządzenie w przedmiocie terytorialnego podziału województw Krakowskiego, Lwowskiego, Stanisławowskiego i Tarnopolskiego na obwody Inspekcji Pracy. // *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. – 1921. – № 55. – Poz. 345.
9. Rozporządzenie wydane w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu oraz Ministrem Rolnictwa w sprawie podziału terytorialnego Rzeczypospolitej Polskiej na okręgi i obwody Inspekcji Pracy. // *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. – 1928. – № 41. – Poz. 397.
10. Rozporządzenie wydane w porozumieniu z Ministrami Przemysłu i Handlu oraz Rolnictwa i Reform Rolnych w sprawie podziału terytorialnego Rzeczypospolitej Polskiej na okręgi i obwody inspekcji pracy. // *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. – 1938. – № 29. – Poz. 262.
11. Rozporządzenie wydane w porozumieniu z Ministrami Przemysłu i Handlu oraz Rolnictwa i Reform Rolnych w sprawie podziału terytorialnego Rzeczypospolitej Polskiej na okręgi i obwody inspekcji pracy. // *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. – 1939. – № 53. – Poz. 337.
12. Порядок про Державну інспекцію України з питань праці : Затверджене Указом Президента України від 06. 04. 2011 р. № 386/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29 (26. 04. 2011). – Ст. 1224.
13. Rozporządzenie o komisjach specjalnych, powołanych do rozstrzygania skarg na nakazy inspektorów pracy. // *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. – 1928. – № 52. – Poz. 497.
14. Нараївський Р. Е. *Правовий порадник* / Р. Е. Нараївський. – Каломія: Рекорд, 1932. – 830 с.
15. Rozporządzenie o udziale inspektorów pracy w czynnościach, dotyczących pozwoleń na otwarcie lub przebudowę zakładów przemysłowych. // *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. – 1928. – № 41. – Poz. 398.

Маланій О. Я. Організаційно-правові засади функціонування інспекції праці на території Східної Галичини у складі Другої Речі Посполитої (1918-1939 рр.)

Проаналізовано нормативно-правову базу, що регулювала діяльність інспекції праці Другої Речі Посполитої. Визначено компетенцію інспекції праці та її структурних підрозділів, їх правовий статус і організаційну структуру.

Ключові слова: Міністерство праці та соціальної опіки, інспекція праці, державний нагляд і контроль, законодавство про працю Другої Речі Посполитої.

Маланий О. Я. Организационно-правовые основы функционирования Инспекции Труда на территории Восточной Галичины в составе Второй Речи Посполитой (1918-1939 гг.)

Проанализирована нормативно-правовая база, регулировавшая деятельность инспекции труда Второй Речи Посполитой. Определена компетенция инспекции труда и ее структурных подразделений, их правовой статус и организационная структура.

Ключевые слова: Министерство труда и социальной опеки, инспекция труда, государственный надзор и контроль, законодательство о труде Второй Речи Посполитой.

Malanii O. Y. Legal structure of Labour Inspection's activity on the Territory of Eastern Galicia as Part of the Second Rzeczpospolita (1918-1939)'.

In this paper the legal structure of Labour Inspection's activity of the Second Rzeczpospolita is analyzed. The Labour Inspection's competition, its divisions, its legal and administrative structure are defined.

Keywords: Ministry of Labour and Social Security, Labour Inspection, state control, labour legislation of the Second Rzeczpospolita.

Мина В.В.

ПОНЯТТЯ «КАРА» КРІЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ ГУМАНІЗМУ

УДК 340.12

Постановка проблеми. Потреба удосконалення українського кримінального законодавства в контексті європейського гуманістичного бачення державно-правового розвитку актуалізує розв'язання проблеми узгодження змістового наповнення категорії «покарання» з гуманістичними тенденціями сучасності. З огляду на посилення у європейській законодавчій практиці гуманістичних тенденцій, актуальним стає дослідження «кари» крізь призму концепту гуманізму у рамках філософсько-правової гуманістичної доктрини. При цьому на передній план виходить осмислення «кари» у полі наукової проблеми, розв'язання якої передбачає знаходження відповіді на питання щодо того, чи являє собою кара складову мети покарання і в цьому контексті – чи корелює вона з концептом гуманізму? Це питання є